

# Ümmetin Yetimi Bosna Hersek

– M.Nihat Malkoç · 09 Temmuz 2023

M. NİHAT MALKOÇ

Çağ açıp çağ kapayan Fatih Sultan Mehmet'in Osmanlı topraklarına kattığı, bugün beş milyon nüfuslu olan Bosna-Hersek, birçok kadim medeniyetin geçiş noktasında bulunmaktadır. Başkenti Saraybosna olan ülkede Müslüman Boşnaklar, Hırvatlar ve Sırp lar yaşamaktadır. Farklı etnik grupların, farklı inanç ve kültürlerden beslenen insanların yaşadığı bir ülke olduğu için hem kültürel hem de demografik açıdan rengârenktir. Öyle ki ülkenin başkenti Saraybosna'da Osmanlı camisini, Yahudi sinagogunu, Katolik ve Ortodoks kilisesini aynı cadde ve sokakta bulabilirsiniz. Bu yönüyle Avrupa'nın Kudüs'ü olarak nitelendiriliyor.

Geçmişten günümüze kadar Bosna-Hersek'te Bizans, Batı Avrupa ve Osmanlı medeniyetleri etkili olmuştur. Fakat bu güzel coğrafya en çok Osmanlı'nın elinde kalmış, Osmanlı'nın ileri karakolu vazifesini görmüştür. Bosna, Osmanlı zamanında dört asır boyunca huzur ve sükûn içerisinde yaşamıştır. Fakat Osmanlı, 1878'de bu toprakları Avusturya-Macaristan İmparatorluğuna terk etmek zorunda kalmıştır. Bu hazin durum Boşnakları derinden üzmüştür. Bundan sonra Bosna aradığı huzuru hiçbir zaman bulamamıştır.

1991'de bağımsızlığını ilân eden Bosna-Hersek, tarih boyunca hep arada kalmıştır. Kuzeyle güneyin, batıyla doğunun, Katoliklikle Ortodoksluğun, Sırp larla Hırvatların arasında... Fakat ağır bedeller ödeyeceğini bile bile, tarafını doğru seçmiş, arafta kalmamıştır. Hep iki seçeneğe zorlanan Bosna halkı, üçüncü seçeneği zorlayarak doğruyu bulmuştur.

Bosna'da Osmanlı ruhu

Kendileriyle kan bağıımız olmamasına rağmen Türklerle tarihî, kültürel ve sosyolojik bağları en güçlü halklardan biridir Boşnaklar. Öyle ki Boşnaklar bugün de kendilerini "Osmanlı torunu" olarak görüyorlar. Dört yüz yılı aşkın bir zaman boyunca bir arada yaşama tecrübemiz olmuş onlarla. Kendilerine huzur ve sükûn bahşeden Osmanlı'yı öz lüyorlar.

1463 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedilen Bosna, İslâm'ı çabuk benimsemiştir. Bir cihan devleti olan Osmanlı, Avrupa kıtasındaki bu güzel topraklara birbirinden güzel camiler, medreseler, külliyeler, hanlar, hamamlar ve kışlalar inşa etmiştir.

Boşnaklarla çabuk bütünleşmişiz. Boşnakların, altı asır boyunca dünyaya adalet mührünü vurmuş olan Osmanlı-Türk medeniyetine katkıları büyüktür. Bosna'da, başta Sokullu Mehmet Paşa olmak üzere Osmanlı yönetiminde söz sahibi olmuş yüzlerce idareci yetişmiştir. Bunlar Osmanlı'yı vatani bilmiş ve yükselmesi için gecesini gündüzüne katmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu zayıflayınca Balkanlara ve bu coğrafyanın yıldızı olan Bosna'ya veda etmek zorunda kalmıştır. Buram buram İslâm ve Osmanlı kokan bu güzel topraklar 1878 senesinde, hiç savaş

yapılmadan Avusturya-Macaristan İmparatorluğuna devredilmiştir. Bu durum, Osmanlı zamanında huzur bulan Boşnakları derinden üzmüştür.

Osmanlı sadece bir devlet değil, Balkanlara ve bütün dünyaya huzur ve barış getirmiş bir medeniyetti. Osmanlı medeniyetinin ayrılmaz bir parçası olan Boşnaklar, Osmanlı'nın elinden çıktıktan sonra aradığı huzuru hiçbir zaman bulamamıştır. Bir zamanlar huzur soluyan bu topraklar Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarında iç karışıklıklara sahne olmuştur. Osmanlı'nın birinci sınıf vatandaşı olan Boşnaklar, Osmanlı aradan çıkınca, sırf Müslüman oldukları için, ikinci sınıf insan gibi görülmüşlerdir. Medeniyetin beşiği olduğunu iddia eden Avrupa'nın siyahîleri muamelesine maruz kalmışlardır. Her fırsatta zulme tabi tutulmuşlardır.

Avrupa'nın ortasında Müslüman bir başkent: Saraybosna(Sarajevo)

Saraybosna, Avrupa'nın göbeğinde tam bir Osmanlı şehri... Osmanlı'nın Avrupa topraklarında kurduğu en büyük şehir... Nereye baksanız ecdadın izlerini görebiliyorsunuz. Altı yüz bin nüfusa sahip şehrin hâkim silüetini minareler oluşturuyor. Ezanlar başkentin birçok camisinde minarelerden çıplak sesle okunuyor. Manevî atmosfer fevkalâde...

Hiç kimsenin kazanmadığı bir savaştan sonra Saraybosna'da iki ayrı medeniyetin eserleri varlık mücadelesi vermektedir. Miljacka Nehri'nin bir tarafı Avusturya-Macaristan döneminin Avrupa tarzı binalarıyla, diğer tarafı ise Osmanlı dönemi mimarisinin özelliklerini yansıtan camileriyle, minareleriyle, külliyeleyle, kervansaraylarıyla, çeşmeleriyle, köprüleriyle, bedestenleriyle, han ve hamamlarıyla arz-ı endam ediyor.

Saraybosna, şairin deyimiyle "Hayatta kalmak için ölenlerin şehri." Bir zamanlar kuşatma nedeniyle adeta bir açık hava hapishanesine dönüştürülen bu topraklar ne acılara şahittir. Aradan geçen zaman, savaşın fizikî mekândaki izlerini silse de yüreklerdeki acılar hâlâ taptaze. Şehitlikler yaşanan acılara ve ölümlere tanıklık ediyor. Binalardaki kurşun deliklerini kapatsanız da şehitliklerdeki mezar taşlarının haykırışını susturamıyorsunuz. Pazaryeri katliamı hafızalardan silinmiş değil. Saraybosna Tüneli o günlerin canlı tanığı...

Saraybosna 1992'den sonra dört yıl Sırp kuşatması altında kaldı. On binlerce masum insan öldü. On binlercesi de yaralandı. İşkenceler, tecavüzler, insanlık dışı muameleler...

Güzel şeyler de var Bosna'da. Dünyaca ünlü Boşnak böreği Saraybosna'nın sofralardaki yüz akı... Mangal kömüründe pişen Boşnak böreği iştahları kabartıyor. Peynirli, patatesli ve ispanaklı yapılsa da kıymalı olanı daha makbul... Üzerine kaymak, yanına yoğurt konularak servis yapılıyor. Böređi çok seven ve çok güzel yapan Boşnaklar, böreğe "burek" diyorlar. Böređi sadece kahvaltıda değil, günün her saatinde yiyorlar. Saraybosna'ya gidip de Boşnak böreği yemeden dönen, kendini Bosna'ya gitmiş saymasın.

Osmanlı'yı yaşayan ve yaşatan mekân: Başçarşı

'Bosna-Hersek'in kalbi tarihî Başçarşı'da atar' dersek yeridir. Saraybosna'daki bu kadim çarşı, Balkanlara

İslâm mührünü vuran Osmanlı'nın yadigârıdır. Başçarşı ve etrafı Osmanlı eserleriyle çevrilidir. Burası tek katlı mütevazı dükkânlarıyla, tarihî çeşmesiyle, saat kulesiyle, camisiyle, bedesteniyle ziyaretçilerine zaman tüneline olduğunu hissettiriyor.

Günün her saatinde turistlerin eksik olmadığı Başçarşı'ya gittiğinizde kendinizi Bursa veya Safranbolu'daki gibi hissediyorsunuz. O kadar sıcak, o kadar samimi, o kadar bizden. Bakırcılar Çarşısı'nda bakır ve gümüş işlemeciliğinin en güzel ürünlerini görmek mümkün.

Gazi Hüsrev Bey Camii'nin yanındaki tarihî sebîl hâlâ susayanları ferahlatıyor. Başçarşı'nın sembollerinden biri olan "Sebil" 1753 senesinde, yolcu ve ziyaretçilerin su ihtiyacını karşılamak amacıyla Mehmet Paşa tarafından taş ve ahşaptan yapılmış bir Osmanlı yadigârı. Buradan su içen kişilerin buraya tekrar geleceğine gönülden inanılıyor.

### Gazi Hüsrev Bey Camii

Gazi Hüsrev Bey Camii, Başçarşı'nın merkezinde bulunan beş asırlık bir Osmanlı mabedidir. "Bey Camii" olarak da bilinir. 1531 yılında Osmanlı'nın sancakbeyi olan Gazi Hüsrev Bey tarafından Mimar Sinan'a yaptırılan bu kutlu mabet, Başçarşı'nın ruhunu yansıtır. Geniş bir avluya sahip olan caminin tek şerefeli bir minaresi bulunuyor. Balkanların en büyük camii olan bu güzel mabet, medrese ve kütüphanesiyle birlikte bir külliye görünümündedir.

Kurulduğu dönemde içinde elli bin kitap bulunan Gazi Hüsrev Bey Medresesi'nde zamanında kelâm, fıkıh ve tefsir gibi dinî ilimler öğretilmiştir. Caminin doğusunda Gazi Hüsrev Bey'in, kesme taştan yapılan türbesi mevcuttur. Bunlarla birlikte Hünkâr Camii, Ali Paşa Camii, Ferhadiya Camii Bosna-Hersek'teki diğer Osmanlı camileridir.

### Zamanın durduğu bir Türk köyü: Poçitel

Mostar yakınlarındaki Poçitel, eski hâlini hâlâ muhafaza eden küçük ve şirin bir Osmanlı Köyü... Burası 1467'de Hamza Bey tarafından fethedilmiştir. Osmanlı'nın en güneydeki garnizonu buradaydı. Hersek bölgesindeki yamaç bir arazi üzerine kurulan bu köy; kalesiyle, camileriyle ve kesme taştan yapılmış biblo gibi evleriyle Türkiye'nin bir parçasını andırıyor. Bu köyde kendinizi Amasya veya Odunpazarı'nda hissediyorsunuz. Zira klasik Türk mimarisinin en özgün ve en güzel örneklerine burada adım başı rastlayabiliyorsunuz.

Osmanlı'dan derin izler taşıyan Poçitel Köyü, insana huzur veren bir sükûnet diyarı. Sanki içinde hiç kimse yaşamıyor izlenimi verircesine sakin... Tamamen tabiata uyumlu, göz ve gönül zevkimize sunulmuş tarihî ve insanî bir mekân... Çevreye rahatsızlık vermiyor. Sanki uzayıp giden kupkuru bir çölde karşımıza çıkan yemyeşil bir vaha... Evler, bulunduğu ortamın bir parçası gibi, hiç sırtmıyor. Güzelliğin sadelikle paralel olduğu gerçeği burada ispatlanıyor sanki. Burası usta bir ressamın fırçasından çıkmış bir tablo güzelliğindedir.

On altı metre yüksekliğindeki saat kulesinde zaman çoktan durmuş. Akrep yelkovana akıtmış baldıran zehrini. Üç asır boyunca zamanı soluklayan bu kule, şimdilerde zamandan bîhaber, sanki taş kesilmiş.

Mahzun bakışlarla mâziyi adeta yudum yudum içmektedir. Çağlar aşırıp bugünlere gelen yorgun eşya, sükûnetin şalını atmış üzerine; lâl kesilmişçesine...

Hâkim bir noktada nehri temaşa eden tek kubbeli ve tek minareli Ali Ağa Camii müminlerini beklemektedir günün beş kutlu vaktinde; pak alınlarını öpme iştiağıyla. Fakat o da kurtulamamış zalimlerin bombalarından. Caminin kubbesi hedef alınmış. Şimdilerde bir harabeyi andırmaktadır. Kutlu mabetle müminleri arasına tel örgüler örülmüş sanki. Şimdilerde o eski ihtişamına kavuşacağı ve müminleriyle kucaklaşacağı günleri özlüyor.

### Srebrenitsa 8372 Kabristanlığı

Takvimler 1992'yi gösterdiğinde Balkan milletlerinin birçoğunu tek çatı altında tutan Yugoslavya parçalanır. Milletler kendi kaderini belirleme telaşı içerisine düşer. Bu bağlamda Bosna, büyük Sırbistan hayali kuran, gözü dönmüş Sırp'ların hedefi olur. Sırp'lar Bosna'ya savaş açar. Boşnaklar adeta bir soykırıma tabi tutulur. Dört yıl boyunca binlerce Müslüman Boşnak hayatını kaybeder. Adî işkence ve tecavüzler birbirini takip eder. Taş taş üstünde bırakmazlar. Kültürel miras yok edilir. Bosna'yı harabe haline getiren kanlı savaş, Dayton Antlaşması'yla sona erse de geride kan ve gözyaşıyla sulanmış, yanmış yıkılmış mahzun bir coğrafya bırakılır. Bu antlaşma neticesinde Bosna-Hersek Federasyonu kurulur.

Bosna Savaşı sırasında Sırp'lar Avrupa'nın ortasında vahşilikte sınır tanımaz. Zalim Sırp'lar 1995'te BM tarafından "Güvenli Bölge" olarak ilân edilen Srebrenitsa'da kelimenin tam anlamıyla Boşnakları soykırıma tabi tutarlar. Güvenliği sağlamak gerekçesiyle Müslümanların elindeki silahları toplayan BM barış gücü komutanı, şehri Sırp'lara teslim eder.

Gözü dönmüş Sırp General Ratko Mladić denen zalim, ağır silahlarla bir hafta boyunca, silahsızlandırılmış Srebrenitsa'ya adeta ölüm yağdırır. Kadın ve çocuk ayırımı yapılmadan en az 8372 masum insan katledilir. Öldürülen bu 8372 kişinin cesetleri parçalanıp iskeletleri çıkartılır ve bu cesetler krematoryumda yakıldıktan sonra Lahey Mezarlığı'na gömülür. Srebrenitsa katliamı, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da gerçekleştirilmiş en büyük toplu insan kıyımıdır. Bu durum hukukî olarak da belgelenmiştir.

Lahey Adalet Divanı, Srebrenitsa Katliamını soykırım olarak kabul etmiştir. Lâkin hukuk adına ne acıdır ki bunun sorumlusu olarak Sırbistan'ı görmezler, bu işten Sırp'ları sorumlu tutmazlar. Böylece zalim Sırp'ların yaptığı soykırım bu dünyada yanlarına kâr kalır.

Acının merkezi Srebrenitsa'da (me)denî Avrupa'nın gözleri önünde sistematik bir soykırım gerçekleştirilmiştir. Asrın en büyük zulmü olan bu soykırım sırasında ölenler için "Srebrenitsa 8372 Kabristanlığı" düzenlenmiştir. Parçalanmış kadın ve çocuk cesetleri kepçelerle toplu mezarlara taşınmıştır. Toplu mezarlara sadece masum Boşnaklar değil, insanlık da gömülmüştür. Bu kabristanı ziyaret edenler, bu soykırımın korkunç yüzüyle karşı karşıya kalarak adeta ürperirler. Srebrenitsa 8372 Kabristanlığı, sadece küstah Sırbistan'ın değil, samimiyetsiz bütün Avrupa'nın yüzkarasıdır. İkiyüzlülüğün mermere kazınmış halidir.

## Dünü bugüne bağlayan Mostar Köprüsü

Hersek bölgesindeki Mostar şehri, adını tarihî köprüden alır. Tarihî Mostar Köprüsü 1566'da Mimar Sinan'ın talebesi olan Mimar Hayreddin tarafından Neretva Nehri üzerine inşa edilmiştir. Nehirden 24 metre yükseklikte, otuz metre uzunluğunda ve dört metre genişliğindeki bu kadim köprü, Mostar kentinin ruhu olarak hafızalara kazınmıştır. Fakat bu tarihî köprü yapımından 429 yıl sonra Bosna Savaşı sırasında Sırp ve Hırvat topçuları tarafından bombalanarak yıkılmıştır. Aslında o gün, medeniyetimizin sembollerinden biri olan Mostar Köprüsü değil, tarih ve insanlık bombalandı. Barış köprüsü olmasını arzuladığımız bu tarihî köprü 2004 yılında Türkiye'nin katkılarıyla aslına uygun olarak tekrar yapılmıştır.

## Birinci Dünya Savaşı'nın fitilini ateşleyen köprü: Latin Köprüsü

Miljacka Nehri üzerinde Birinci Dünya Savaşı'nın fitilini ateşleyen köprü olarak bilinen ve "Latin Köprüsü" olarak adlandırılan meşhur bir taş köprü vardır. Aslında bu köprünün bir adı daha var: Gavreluk Köprüsü. Malum olduğu üzere Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasına sebep olan hadise, bu köprü üzerinde gerçekleşmiştir. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu veliahdı Franz Ferdinand 1914'te tam da bu köprü üzerinden geçerken Gavrilo Princip adlı bir Sırp milliyetçisi tarafından kurşunlanarak öldürüldü. Bu hadiseden sonra Avusturya-Macaristan imparatorluğu Sırlara savaş açtı. Bu savaş kısa zamanda yayılarak Birinci Dünya Savaşına dönüştü. Köprünün yanında bu suikastın belgelendiği bir müze vardır.

## Bir özgürlük savaşçısı: Bilge Kral Aliya

Bosna-Hersek deyince Aliya İzzetbegoviç gelir akıllara. "Doğu ve Batı Arasındaki İslâm" isimli değerli kitabın da yazarı olan bilge insan Aliya, 1990 senesinde halkın oylarıyla Bosna-Hersek'in devlet başkanlığına getirilmiştir. Yugoslavya ordusunda savaşmayı reddeden Aliya, kendini milletin kurtuluşuna adanmış, bu yolda çektiği çileleri önemsememiştir.

O, hayatında İslâm'ın izini kendisine iz edinmiş güzel yürekli bir insan... Bence o, Batı'nın İkbâl'idir.

Bosna-Hersek onun adıyla özdeşleşti. Özgür Bosna ona çok şey borçludur.

Tanrısız bir dünya anlayışını kabullenemeyen Aliya, komünizme ve faşizme daima nefret duymuş, 17 yaşındayken İslâm'da karar kılmıştır. Ondandır İslâm'ın en büyük savunucusu olmuştur. Bu inancını, yaşadığı topluma da yayma gayreti içerisinde bulunmuştur.

2003 senesinde 78 yaşındayken, çok sevdiği Rabbine iltica eden Aliya İzzetbegoviç, makam ve mevkiye kıymet vermemiş, en büyük makam olarak Allah'a kulluğu görmüştür.

Bugün Kovaçi Şehitliğinde ebediyet uykusunu uyumakta olan Aliya, "Mezar taşıma Cumhurbaşkanı" yazmayın" diyerek bir Müslümanda bulunması gereken tevazunun en güzel örneğini ortaya koymuştur.

Bilge Kral, ölmeden evvel yazdığı vasiyetinde kendisine anıtmezar yapılmasına da müsaade etmemiştir.

"Beni şehitlerin yanına gömün" demiştir.

Bilge Kral'ın mezarı hilal şeklindeki bir havuzdan ve üstü açık sekiz köşeli yıldız şeklinde bir kubbeden

oluşuyor. Mezara yukarıdan baktığınızda bunu rahatlıkla fark edebilirsiniz. Öte yandan Aliya, bugün kendi adını taşıyan müzede yaşatılıyor.

Aliya, lideri olduğu Bosna halkının ölümüne engel olamasa da, halkını kimseye boyun eğdirmemiştir.

Daima dik, diri ve iri durmuştur. Sadece secdede Rabbine eğilmiştir.

Bosna, tıpkı Filistin gibi Osmanlı'nın ve ümmetin yetimidir. Osmanlı'dan sonra yalnızlığa terk edilmiştir.

Büyük tahribatlara rağmen Bosna'da atalarımızın kadim izlerini bugün de takip edebiliyoruz. Onca

maddî ve manevî tahribata rağmen Müslüman Bosnalılar inançlarına gönülden bağlılar. Bu bizi son

derece mutlu ediyor. Bu mazlum millet dünün acılarını hiç unutmuyor. Geleneklerine dört elle sarılıyor;

birlik ve beraberliklerini sürdürüyorlar. Türkiye olarak Osmanlı'nın emaneti olan bu insanların hep

yanında olacağız.